

Spotkanie grupy badawczej „Confessio im Konflikt.
Religiöse Selbst- und Fremdwahrnehmung im 17. Jahrhundert”
(Rzym, 25-28 sierpnia 2015 r.)

W dniach 25-28 sierpnia 2015 r. w Niemieckim Instytucie Historycznym w Rzymie odbyło się spotkanie inaugurujące działalność grupy badawczej „Confessio im Konflikt. Religiöse Selbst- und Fremdwahrnehmung im 17. Jahrhundert”. Celem działalności koła, finansowanej przez Deutsche Forschungsgemeinschaft w ramach programu wspierającego integrację środowisk naukowych („Wissenschaftliche Netzwerke”), jest analiza szeroko rozumianych tekstów wyznań protestanckich oraz kontrowersji towarzyszących ich istnieniu. „Confessiones” pełniły w epoce nowożytnej różne funkcje: od indywidualnego wyznania wiary, przez identyfikację i apologię grupy, po odgraniczenie od innych konfesji. Szczególne miejsce zajmowała w XVII w. myśl ireniczna, proponująca zniesienie ostrych dystynkcji między wyznaniami i wzbudzająca bardzo żywe polemiki.

W konferencji zorganizowanej przez Andreę Badeę (Rzym), Monę Garloff (Stuttgart) i Christiana Witta (Wuppertal), poświęconej problemom irenizmu i procesom odgraniczania konfesyjnego, wzięło udział dziesięciu badaczy z Niemiec, Włoch i Polski. Po powitaniu przez przedstawicieli DHI warsztaty otworzył Christian Witt, który sformułował główne zadania stojące przed grupą badawczą, przywołując przykłady Davida Pareusa i innych ireników z Palatynatu. Następnie członkowie grupy zaprezentowali swoje projekty badawcze. Malte van Spankeren (Erfurt) zajął się wizerunkiem Turków w polemikach teologów luteranckich połowy XVII w. (*Die bösen Zwillinge – Türkentopik und konfessionsspezifische Selbstwahrnehmung im orthodoxen Luthertum um 1650*). Nawiązując do badań i ustaleń Thomasa Kaufmanna, postawił tezę o „turkizacji” przeciwników konfesyjnych jako celowej strategii polemicznej. Do koncepcji „turkizacji” odniósł się także Tobias Weißmann (Rzym), przedstawiając problematykę publicznych uroczystości upamiętniających zwycięstwa militarne odnoszone nad Portą Otomańską w latach 1683-1699 (*Chiesa trionfante vs. Luna ottomana depressa. Selbst- und Feindbilder in der römischen Festkultur während des Großen Türkenkriegs*). Kai-Ole Eberhardt (Münster) omówił wyniki swoich badań nad nowożytnym kartezjanizmem, rozwijającym się w drugiej połowie XVII w. w Niderlandach. Analizując przykład Hermanna Alexandra Röella (1653-1718) i jego komentarza do Katechizmu Heideberskiego, Eberhardt wskazał na istotne elementy kartezjańskiego rozumienia religii i pobożności. Poza XVII w. sięgał referat Maren Bienert (Getynga), która ukazała interpretacje wojny trzydziestoletniej w myśli teologów schyłku XIX i początku XX w., takich jak Ernst Troeltsch, Karl Holl czy Emanuel Hirsch (*„Entfesselte Christentümer” (J. Lauster). Der Dreißigjährige Krieg als Gegenstand theologischer Reflexion*).

Zwieńczeniem dnia był wykład Martina Gierla (Monachium/Getynga) poświęcony powstaniu i ewolucji pietyzmu oraz polemikom jej towarzyszącym (*Der Pietismusstreit als Kirchenreform*). Uznany badacz tego zjawiska przedstawił we wstępie modelowy przebieg kontrowersji teologicznej. Następnie scharakteryzował rozwój teologii pietystycznej od jej początków w pismach Jana Arndta, przez dzieła Filipa Jakuba Spenera, po pisma i działalność Augusta Hermanna Franckego oraz Gotfryda Arnolda. Rozwojowi myśli pietystycznej towarzyszyły nieustanne debaty, które, wedle Gierla, przebiegały w trzech fazach: w pierwszej tworzone zarysy teologiczne, w drugiej – systematyzowano dorobek teologiczny, a w trzeciej – historyzowano spór.

Podczas drugiego dnia obrad toczono dyskusje nad artykułami, w których w ostatnich latach zaproponowano nowe ujęcia kwestii wyznaniowych w epoce nowożytnej. Wśród autorów omawianych tekstów znaleźli się Arndt Brendecke, Philippe Büttgen, Carlo Ginzburg, Wolfgang Reinhard czy Barbara Stollberg-Rilinger. Do powracających tematów należały kwestie: specyfiki XVII w. wyznaczanej przez procesy biurokratyzacji czy formalizacji, definicji i znaczenia tekstów wyznaniowych, roli odgraniczania konfesyjnego oraz zacierania różnic religijnych. Następnie uczestnicy konferencji wysłuchali prelekcji Christophera Voigta-Goya (Moguncja) o przekładach na język niemiecki dzieł angielskich teologów i etyków XVII w., takich jak William Ames czy Joseph Hall (*Protestantischer Moraltransfer. Deutsche Übersetzungen englischer Ethiken im 17. Jahrhundert*). Wiele tłumaczeń wykonywanych przez luteranów, a wydawanych m.in. w Norymberdze, powstało w związku z działalnością towarzystw naukowych, jak Fruchtbringende Gesellschaft. Przekłady odzwierciedlały zainteresowania luterskich elit intelektualnych i służyły także polemice konfesyjnej.

Ostatni dzień warsztatów poświęcono kwestiom organizacyjnym, wśród których ważne miejsce zajęło planowanie następnego spotkania w Berlinie, w październiku 2016 r. Grupa przygotowuje stronę internetową informującą o minionych i dalszych aktywnościach. Jest także zainteresowana podjęciem współpracy z partnerami z całej Europy.

Maciej Ptaszyński

Instytut Historyczny, Uniwersytet Warszawski